

Reinterpreting Resistance Literature for Architectural Design: A Comparative Study of Iranian Sacred Defense and International War Museums

Mohammad Mehdi Seifi¹, Amir Masoud Dabbagh², Omid Ali Masoudi³

Type of article: Original research

Received: 27 August 2024, Accepted: 05 October 2024

Doi: 10.22034/rrl.2025.726556

Abstract

The purpose of designing war museums is not limited to presenting aesthetic architecture; rather, it extends to evoking the harsh realities and significant historical events associated with war. This article delves into the history and evolution of museums in Iran, focusing on their profound impact on national identity. It employs a descriptive-analytical approach, in which data have been meticulously collected and analyzed in line with the literature on resilience and resistance, the “Second Phase of the Revolution” Statement, and Iran’s Vision Document 2025. A comprehensive framework and criteria are offered that effectively reflect the culture and values of the Sacred Defense era. The study examines examples of Sacred Defense museums in Iran and compares them with war museums in other countries. Notably, the Tehran Garden Museum of Sacred Defense stands out for its superior performance compared to both domestic and international counterparts, particularly in enhancing quality of life and urban spaces, where other examples exhibit weaknesses. The findings underscore the vital role that Sacred Defense museums play in society, serving as dynamic spaces for disseminating the principles of resilience and heroism, allowing visitors to engage deeply with the ethos of that significant historical period. In a time when the need to uphold and promote the values of the Sacred Defense is more urgent than ever, these museums emerge as crucial institutions that not only connect the past to the present but also ensure these values are effectively transmitted to future generations, thereby maintaining a continuous cultural and historical legacy.

Keywords: Resistance literature, Sacred defense, Architecture, War museums

1. Master of Islamic Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Soureh International University, Tehran, Iran.

Email: mseifi177@gmail.com

 0009-0007-5363-7354

2. Assistant Professor, Department of Architecture, Soureh International University, Tehran, Iran (Corresponding author). Email: dabagh@soore.ac.ir

 0000-0003-3883-0731

3. Department of Communication Sciences, Faculty of Culture and Communication, Soureh International University, Tehran, Iran.

Email: masoudi@soore.ac.ir

 0000-0003-2491-3288

بازخوانی مفاهیم ادبیات پایداری به منظور بهره‌گیری در طراحی معماری (مقایسه موزه‌های دفاع مقدس ایران و موزه‌های جنگ خارجی)

محمد مهدی سیفی^۱، امیرمسعود دباغ^۲، امیدعلی مسعودی^۳

دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۰۶، پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۱۴

DOI: 10.22034/rri.2025.726556

چکیده

هدف از طراحی موزه‌های جنگ، نه تنها ارائه معماری زیباشناختی، بلکه تداعی واقعیت‌ها و رویدادهای مهم جنگی است. این مقاله به بررسی تاریخیچه موزه‌ها در ایران، تأثیر آنها بر هویت ملی و روش‌هایی که از طریق آنها می‌توان ارزش‌های دفاع مقدس را حفظ و ترویج کرد، می‌پردازد. با استفاده از رویکرد توصیفی-تحلیلی، داده‌ها را جمع‌آوری و تحلیل کرده و بر اساس ادبیات پایداری و مقاومت، بیانیه گام دوم انقلاب و سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴، چارچوب و معیارهایی را ارائه داده است که به‌طور مؤثری فرهنگ و ارزش‌های دوره دفاع مقدس را منعکس می‌کند، همچنین بر اساس این معیارها به بررسی نمونه‌هایی از موزه‌های دفاع مقدس ایران و موزه‌های جنگ کشورهای دیگر پرداختیم که در این مقایسه، باغ موزه دفاع مقدس تهران در این میان نسبت به سایر موارد داخلی و خارجی، بهترین عملکرد را دارا بود، به طوری که برای مثال در بحث ارتقای کیفیت زندگی و فضاهای شهری، بجز موزه مذکور، سایر موارد ضعف‌هایی دارند. نتیجه اینکه که موزه‌های دفاع مقدس می‌توانند به عنوان فضاهایی برای اشاعه مفاهیم ادبیات پایداری و حماسه‌آفرینی عمل کنند، به گونه‌ای که بازدیدکنندگان بتوانند خود را در آن دوران و احوال احساس نمایند. در دورانی که نیاز به حفظ و ترویج ارزش‌های دفاع مقدس بیش از پیش احساس می‌شود، موزه‌ها به عنوان پلی بین گذشته و حال، نقشی کلیدی در انتقال این ارزش‌ها به نسل‌های آینده ایفا می‌کنند.

کلیدواژه‌ها: ادبیات پایداری، دفاع مقدس، معماری، موزه جنگ

۱. کارشناسی ارشد معماری اسلامی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین‌المللی سوره، تهران، ایران.

Email: mseifi177@gmail.com

0009-0007-5363-7354

۲. استادیار گروه معماری اسلامی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین‌المللی سوره، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

Email: dabagh@soore.ac.ir

0000-0003-3883-0731

۳. استاد گروه علوم ارتباطات، دانشکده فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه بین‌المللی سوره، تهران، ایران.

Email: masoudi@soore.ac.ir

0000-0003-2491-3288

مقدمه

اغلب کشورهای دنیا که در طول تاریخ معاصر خود به نوعی با مقوله جنگ و مقاومت در ارتباط بوده‌اند، موزه‌ای دارند که در آن مجموعه‌ای از وسایل و ابزار استفاده شده در دوران جنگ و مقاومت به همراه تندیس‌ها و یادمان‌هایی از سربازانی که در آن جنگ و مقاومت کشته شده‌اند نگهداری می‌شود. این موزه‌ها محلی هستند که در آن اطلاعات و خاطرات مربوط به جنگ و مقاومت را حفظ و به نسل‌های بعدی منتقل می‌کنند. اما در این میان با توجه به نوع تفکر، هویت و فرهنگ هر جامعه‌ای شکل موزه‌ها و فضاها یادآور این خاطرات و از طرفی حتی نوع نگاه بازدیدکنندگان و هدف‌های بازدید آنان نیز متفاوت می‌باشد (بورکهارت، تیتوس، ۱۹۸۳، ۳۲). آموزه‌های دینی و هویتی جامعه نه تنها در نوع کنش بازدیدکنندگان تأثیرگذار بوده بلکه در انتخاب نوع نمادها و نشانه‌ها و حتی چگونگی انتخاب مسیرهای موزه نگاهی دقیق و موشکافانه طلب می‌کند. استفاده از شکل‌های قالب‌بندی شده در عصر مدرن به دور از شناخت مفاهیم مستتر در دفاع مقدس امکان بهره‌برداری کامل از این پتانسیل را امکان‌پذیر نمی‌نماید (حسین‌زاده، رقیه و دیگران، ۱۳۹۴). اما آنچه تأثیر بیشتری بر جامعه حال حاضر دارد، جنبه‌های روانی جنگ و مقاومت است که نیازمند حفظ و حراست می‌باشد، بنا بر این برای شناساندن ارزش‌های روانی دفاع مقدس که شامل روحیه دفاعی، ارزش‌های ملی، باورهای دینی، خودباوری و اعتماد به نفس، هویت ملی، وحدت و همبستگی ملی می‌شود و انتقال این مفاهیم به نسل آینده، طراحی موزه‌ها به عنوان مکانی برای پرداختن به دفاع، جنگ و مقاومت، ضروری است. در ایران، دفاع همه‌جانبه دارای پیشینه قدرتمند اجتماعی است که طی قرن‌ها به اشکال گوناگون توسط مردم حراست و منتقل شده است، اما تأسیس موزه به مفهوم مدرن آن تاکنون، عملاً در جذب و باروری پتانسیل فرهنگی دفاع، موفقیت چندانی نداشته است. عدم موفقیت موزه‌های وارداتی در پاسخ به این سؤال اساسی که "چگونه می‌توان موزه‌هایی متناسب با پتانسیل فرهنگی ایران در زمینه دفاع و ادبیات مقاومت طراحی کرد؟" در جهت غنای بیشتر هویت و مفاهیم موزه‌های دفاع مقدس، به سراغ ادبیات پایداری

به عنوان شاخص و روایتگر پایمردی‌های مسلمانان به جهت پیشبرد اهداف جامعه اسلامی و تأثیر آن در طراحی موزه دفاع مقدس رفتیم. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از فرموده‌های رهبر فرزانه انقلاب در سند چشم‌انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ و بیانیه گام دوم انقلاب به عنوان الگویی مناسب برای دستیابی به این مهم و استخراج مؤلفه‌های برگرفته از آنها به چارچوب و خط مشی نوآورانه و بهینه برای موزه‌های دفاع مقدس رسیده است.

طرح موضوع

امروزه ضرورت حفظ و ترویج ارزش‌های روانی دفاع مقدس شامل روحیه دفاعی، ارزش‌های ملی، باورهای دینی، خودباوری، اعتماد به نفس، هویت ملی، وحدت و همبستگی ملی بیش از هر زمان دیگری احساس می‌گردد و یکی از مهم‌ترین راه‌های حفظ این ارزش‌ها ساخت موزه‌ها و نمادهای این مهم می‌باشد. در کانادا بیش از ۱۰۰ موزه نظامی یافت می‌گردد که ۵۰ موزه آن توسط وزارت دفاع ملی اداره می‌گردد. همچنین این کشور دارای بیش از ۱۰۰۰ یادبود و یادمان جنگ و مقاومت است و حتی چندین قبرستان و یادبود جنگ و مقاومت در دیگر کشورهای اروپایی از جمله فرانسه، بلژیک و... دارد (اوانز، جی، ۲۰۱۰، ۵-۱۲). در پاریس و سواحل نورماندی، چندین موزه نظامی، پارک موزه و تعداد زیادی از تندیس‌های یادبود جنگ و مقاومت به چشم می‌خورد (فری، ای، ۲۰۱۳، ۱۳۱-۱۶۵). در کشور آلمان نیز موزه متفقین برلین، موزه یهود، موزه آلمان و روسیه و چندین موزه دیگر وجود دارد (یادبودها در آلمان امروز، ۲۰۰۶، ۳۰۲-۳۲۰). در شهر پیونگیانگ، پایتخت کره شمالی، یادمانی ساخته شده که شامل ۲۰۰ مقبره می‌شود (لی، اس. اچ. ۲۰۱۷، ۹۵-۱۱۵). هم‌اکنون ۱۶۰ موزه در ایران وجود دارد که در قیاس با قدمت، تمدن درخشان، آثار، تعداد ابنیه و... این تعداد، خیلی پایین است (شورای بین‌المللی موزه‌ها - ICOM، ۲۰۱۹). تا سال ۱۹۹۶م تعداد ۴۹۶ اثر در جهان به عنوان میراث جهانی به ثبت شده‌اند که ۳۵۰ اثر از آنها ارزش میراث فرهنگی، ۱۰۲ اثر آنها ارزش میراث طبیعی و ۱۷ اثر هم واجد هر دو این ارزش‌ها بوده‌اند (مرکز میراث جهانی یونسکو، ۱۹۹۶).

گذاشته می‌شود. ادبیات پایداری می‌تواند به ترویج فرهنگ مقاومت و دفاع مقدس در بین جوامع کمک کند و به این ترتیب، موزه‌های دفاع مقدس را به عنوان مراکزی برای حفظ و انتقال این فرهنگ به نسل‌های آینده معرفی نماید. ادبیات پایداری و ادبیات دفاع مقدس دارای پیوستگی تاریخی و فرهنگی هستند که این امر می‌تواند به ایجاد یک تصویر جامع و یکپارچه از دوره دفاع مقدس در موزه‌ها کمک کند. به این ترتیب، ادبیات پایداری نه تنها به عنوان یک منبع محتوایی برای موزه‌ها عمل می‌کند، بلکه به عنوان یک ابزار برای انتقال ارزش‌ها و تجربیات نسل‌های گذشته به آیندگان نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. این ادبیات، با تأکید بر ارزش‌هایی چون ایثار، شجاعت و امید، می‌تواند به عنوان یک عنصر مهم در شکل‌گیری و توسعه موزه‌های دفاع مقدس عمل کند و به این ترتیب، به حفظ و انتقال میراث فرهنگی و تاریخی ایران کمک کند. توجه به مطالعه موردی موزه‌های مورد بررسی، نشان می‌دهد که هر کشور با توجه به ظرفیت‌های مکانی و زمانی و هماهنگی با فرهنگ، اعتقادات و نظام اجتماعی خود، اقدام به حفظ و انتقال آثار و تجربیات گذشتگان خود به نسل جدید نموده است که این مسئله در جامعه ما به منظور ایجاد اتحاد بین نسل‌ها ضروری‌تر به نظر می‌رسد. ادبیات پایداری ایران همچنین می‌تواند به عنوان یک منبع الهام‌بخش برای معماری موزه‌های دفاع مقدس نیز عمل کند. ادبیات پایداری می‌تواند به معماران کمک کند تا فضاهایی خلق کنند که داستان‌ها و حماسه‌های دوره دفاع مقدس را به تصویر بکشند. این فضاها می‌توانند شامل نمادهایی از ایثار، مقاومت و پیروزی باشند که در ادبیات پایداری به وفور یافت می‌شوند، همچنین معماری موزه‌ها می‌تواند با استفاده از نمادها و مفاهیم موجود در ادبیات پایداری، مانند شجاعت و صبر، به طراحی فضاهایی بپردازد که این مفاهیم را به تصویر بکشد و تجربیات دوره دفاع مقدس را به نسل‌های آینده منتقل کند. ادبیات پایداری با تأکید بر پیوستگی تاریخی و فرهنگی، می‌تواند به معماران کمک کند تا موزه‌هایی طراحی کنند که این پیوستگی را به نمایش بگذارند و تجربیات دوره دفاع مقدس را به نسل‌های آینده منتقل کنند. معماری موزه‌ها می‌تواند با الهام از ادبیات پایداری، فضاهای تعاملی و تجربی ایجاد کند که

تعداد آثاری که در این مجموعه از ایران به ثبت رسیده است، در محدوده انگشتان دستان است. این در حالی است که با وجود گذشت ۳۵ سال از پایان دفاع همه‌جانبه ملت ایران از این مرز و بوم با پایداری، رشادت، ایثارگری، دلاوری و پایداری زنان و مردان با هر فرهنگ، نژاد و قومیتی با یک وحدت ملی برای دفاع از هویت خود از آنچه داشت مایه گذاشت و حتی یک‌وجوب از این خاک را به دست دشمن نداد می‌گذرد، حال چگونه است که چنین رویداد مهم و تاریخی در ایران مورد غفلت قرار می‌گیرد؟ (خانی زاد. شهریار، ۱۳۹۲) با آنکه ایران عزیزمان در دفاع همه‌جانبه، دارای پیشینه‌های قدرتمندی است که طی قرن‌ها با روش‌های گوناگون توسط مردم حراست و منتقل شده است، اما تأسیس موزه به مفهوم مدرن آن به شرط رعایت مبانی و اصول لازم، مقوله‌ای قابل تامل در جهت حفاظت و ترویج ارزش‌های فوق‌الذکر است و راهی نو به سوی کسب هویتی می‌گشاید که تداوم عمر اجتماعی و دینی را میسر می‌سازد. با نگاهی به مطالعات موردی موزه‌های مذکور، درمی‌یابیم که هر کشور با توجه به استعدادها و ظرفیت‌های مکانی و زمانی خود، باید به حفظ و انتقال تجربه و آثار گذشتگان و نیاکان خود به نسل‌های بعدی مبادرت ورزد و این مقوله در جامعه ما به جهت جلوگیری از گسست و لغزش بین نسل‌ها، امری ضروری به نظر می‌رسد (جلالوند، ۱۳۹۴).

نگرش تلفیقی ادبیات پایداری و معماری

ادبیات پایداری ایران، که از تجربیات و حماسه‌های دوره دفاع مقدس نشئت گرفته است، می‌تواند به شیوه‌های متعددی بر موزه‌های دفاع مقدس تأثیر بگذارد، ادبیات پایداری با بازتاب دادن تجربیات، احساسات و ارزش‌های دوران دفاع مقدس، می‌تواند به عنوان منبعی برای طراحی نمایشگاه‌ها و بخش‌های مختلف موزه‌ها به کار رود. موزه‌های دفاع مقدس می‌توانند از ادبیات پایداری به عنوان ابزاری برای آموزش و پژوهش استفاده کنند، به‌طوری که بازدیدکنندگان با خواندن آثار ادبی، به درک عمیق‌تری از دوره دفاع مقدس دست یابند. هنرمندان و نویسندگان می‌توانند از ادبیات پایداری به عنوان الهام‌بخشی برای خلق آثار هنری جدید استفاده کنند که در موزه‌ها به نمایش

میدانی هم نمونه‌هایی از فضاهای مشابه با رویکرد و عملکرد تحقیق، در صورت در دسترس بودن، به صورت حضوری به بازدید موزه‌های داخلی و یا از طریق فضای مجازی به بازدید موزه‌های خارجی پرداخته شد. پس از تحلیل و بررسی نمونه‌های موردی و کسب داده‌ها و گردآوری اطلاعات لازم در خصوص مبانی و مفاهیم، نیازها و نقاط قوت و ضعف آن‌ها، تجزیه و تحلیل خصوصیات کالبدی موزه‌های دفاع مقدس، جهت دست‌یافتن به یک چارچوب نظری جامع برای بهره‌وری بهینه و حداکثری از ظرفیت‌ها، استخراج و گردآوری آلترناتیو‌هایی با توجه به اهداف طرح تهیه شد. برای مدون‌سازی اطلاعات در مطالعات کتابخانه‌ای از ابزار فیش‌برداری استفاده شد و برای بررسی نقشه‌ها و کروکی‌ها از سیستم‌های کامپیوتری بهره‌گرفتیم. در مرحله آخر برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از برنامه ورد برای ویرایش و بیان نوشتاری و به‌جهت ویرایش تصاویر نیز از برنامه فتوشاپ استفاده گردید.

پیشینه تحقیق

در پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه موزه‌های دفاع مقدس، آثار حسین‌زاده (۱۳۹۴) و حسینی (۱۳۸۷) به بررسی نقش این موزه‌ها در ایجاد فرهنگ دفاع مقدس و ادبیات مقاومت پرداخته‌اند. حسین‌زاده در مقاله خود، ایجاد موزه جنگ مراغه را به عنوان ابزاری برای انتقال ارزش‌های ایثار و شهادت معرفی می‌کند. همچنین، حسینی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای در مجله دفاع مقدس، به بررسی ابزارهای انتقال فرهنگ ایثار و شهادت از طریق موزه‌ها پرداخته و اهمیت آن‌ها را در ترویج مفاهیم دفاع مقدس مورد تأکید قرار می‌دهد. این پژوهش‌ها به جنبه‌های مختلف موزه‌ها و تأثیرات فرهنگی آن‌ها می‌پردازند، اما پژوهش حاضر با استفاده از مؤلفه‌های مستخرج از بیانات رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب و سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴، چارچوبی بهینه برای موزه‌های دفاع مقدس بر پایه مؤلفه‌های ادبیات پایداری پیشنهاد می‌دهد.

دیدگاه تحلیل موزه

موزه‌ها مکان‌هایی هستند که آثار فرهنگی و تاریخی در

بازدیدکنندگان را به تفکر و تأمل در مورد دوره دفاع مقدس وادارد. ادبیات پایداری می‌تواند بر رویکرد یادبودگرایی^۱ در معماری موزه‌ها تأثیر بگذارد، به‌طوری که معماری موزه‌ها نه تنها به عنوان یادمان‌هایی از دفاع مقدس، بلکه به عنوان نمادهایی از ارزش‌های ملی و فرهنگی شناخته شوند.

به این ترتیب، ادبیات پایداری می‌تواند به عنوان یک عامل مؤثر در شکل‌گیری و توسعه معماری موزه‌های دفاع مقدس عمل کند و به ایجاد فضاهایی کمک کند که نه تنها به نمایش آثار هنری و تاریخی می‌پردازند، بلکه فرهنگ و ارزش‌های دوره دفاع مقدس را به نسل‌های آینده منتقل می‌کنند. این تأثیرگذاری می‌تواند به احیای مفاهیم دفاع مقدس و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در جامعه کمک کند.

روش تحقیق

این پژوهش از نوع کاربردی است که با بهره‌گیری از برآوردهای تحقیقاتی که در خصوص حفظ ارزش‌های دفاع مقدس و مفاهیم آن به منظور به کمال رساندن و بهبود وسایل، ابزارها، روش‌ها، رفتارها، الگوها، تولیدات و ساختارهای مورد استفاده در موزه‌های جنگ و مقاومت صورت می‌گیرد. با بررسی سوابق تحقیق، دریافتیم که پژوهشی با این موضوع تاکنون صورت نگرفته است. در این تحقیق که به روش توصیفی-تحلیلی ارائه شده است، با روش توصیفی، به گردآوری داده‌های لازم پرداختیم و سپس با رویکرد تحلیلی، به تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده‌ها اقدام کردیم. براساس اطلاعات استخراج شده و مفاهیم به‌دست‌آمده، اقدام به تشریح ایده‌ها و مفاهیم کردیم تا به‌نوعی گویای این ارزش‌ها و فرهنگ حاکم بر آن باشد. با توجه به تحلیل‌های صورت گرفته، دریافتیم که موزه جنگ و مقاومت، جدای از فرهنگ زیبایی‌شناسانه معماری، مقوله است که باید تداعی‌گر اتفاقات و واقعیات کلیدی جنگ و پایداری باشد، بدین صورت که کاربران نیز بتوانند خود را در این فضا احساس کنند. روش جمع‌آوری اطلاعات، از دو طریق میدانی و کتابخانه‌ای صورت گرفت. در روش کتابخانه‌ای، مقالات و کتب مربوط به مباحث پژوهش مورد بررسی و از آن‌ها فیش‌برداری شد. در روش

به عنوان بخشی جدایی‌ناپذیر از تاریخ و فرهنگ ملت‌ها شناخته شد و در دانشگاه‌ها و مؤسسات علمی به عنوان یک حوزه مطالعاتی مورد توجه قرار گرفت (مایکل، فلیپ، ۲۰۰۵). در ایران، ادبیات پایداری سابقه‌ای طولانی و پربار دارد. از زمان‌های باستان، آثار ادبی نظیر شاهنامه فردوسی، داستان‌های حماسی چون قیام مختار، اشعار و سرودهای حماسی در دوران اسلامی، همگی نمادهایی از مقاومت و پایداری ملت ایران در برابر تهاجم‌ها و ستم‌ها هستند. در دوران معاصر، با وقوع جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، این نوع ادبیات با شدت و وسعت بیشتری به تولید و انتشار آثار پرداخته است (حسینی، سید مهدی، ۱۳۸۷). شاعرانی چون سید حسن حسینی، سلمان هراتی، علیرضا قزوه، قیصر امین‌پور، موسوی گرم‌رودی، حمید سبزواری و بسیاری دیگر، با اشعار خود، به ثبت و انتقال تجربیات و خاطرات جنگ و مقاومت پرداخته‌اند.

پیشینه معماری

معماری به عنوان یکی از اصلی‌ترین هنرهای بشری، در طول تاریخ تحولات زیادی را تجربه کرده است. در هر دو منظر، معماری غرب و معماری ایرانی-اسلامی، شاهد بروز تفاوت‌ها و شباهت‌هایی هستیم که به‌طور مستقیم با نیازها، فرهنگ و تحولات تاریخی آنها مرتبط است (کاستوف، س، ۱۹۹۵). معماری غربی با ریشه‌هایی در تمدن‌های باستانی یونان و روم آغاز شد. در این دوران، بناهایی چون معبد پارتئون در آتن و کولوسئوم در رم نمادهایی از قدرت سیاسی و مذهبی این تمدن‌ها بودند. در دوران قرون وسطی، معماری غربی با رشد سبک گوتیک تغییرات گسترده‌ای را تجربه کرد و با ورود به دوره رنسانس، بازگشت به اصول کلاسیک یونان و رم دوباره در مرکز توجه معماران غربی قرار گرفت اما در دوران مدرن، معماری غربی تحت تأثیر انقلاب صنعتی و پیشرفت‌های تکنولوژیکی قرار گرفت (فرانپتون، ک، ۲۰۰۷). در مقابل، معماری ایرانی یکی از کهن‌ترین و پیچیده‌ترین معماری‌های جهان است که از دوران باستان تا دوران اسلامی و معاصر تغییرات زیادی را به خود دیده است. استفاده از ستون‌های بلند، حجاری‌های ظریف و ساختارهای عظیم از ویژگی‌های بارز دوران

آنها جمع‌آوری، نگهداری و به نمایش گذاشته می‌شوند. این مکان‌ها از دوران باستان به عنوان مراکز مطالعه و عبادت مورد استفاده قرار می‌گرفتند. صاحب‌نظران مختلفی تعاریف گوناگونی از موزه ارائه داده‌اند، اما همگی بر اهمیت آن به عنوان محلی برای آموزش و پژوهش تأکید دارند (نقوی، ۱۳۹۱). دفاع به معنای مقاومت در برابر تهدیدات مختلف است و دفاع مقدس به مجموعه تلاش‌هایی اشاره دارد که ملت ایران در برابر تهاجم رژیم بعث عراق انجام دادند. فرهنگ شامل ارزش‌ها، هنجارها و قوانینی است که افراد در جامعه فرا می‌گیرند. اینار به معنای از خودگذشتگی و ترجیح دادن نیازهای دیگران بر خود است (خدایار، ۱۳۹۳، ۲۷). جنگ به عنوان یک پدیده آسیب‌شناسی تلقی می‌شود که می‌تواند تأثیرات مختلفی بر جامعه داشته باشد. ادبیات پایداری به آثاری اشاره دارد که روحیه مقاومت و اصول اسلامی را ترویج می‌دهند و بر اهمیت جهاد و مقاومت در برابر ظلم تأکید دارند.

پیشینه ادبیات پایداری

ادبیات پایداری یا ادبیات مقاومت به عنوان یکی از مهم‌ترین شاخه‌های ادبیات، در طول تاریخ همواره جایگاه ویژه‌ای داشته است. این نوع ادبیات با تمرکز بر مقاومت، ایستادگی و اینار مردمان در برابر ظلم، ستم و تهاجم، توانسته است نقش مهمی در حفظ و انتقال ارزش‌های فرهنگی و ملی ایفا کند. اولین نشانه‌های ادبیات پایداری را می‌توان در دوران باستان و در آثار حماسی تمدن‌های بزرگ نظیر یونان و روم مشاهده کرد. آثار حماسی چون «ایلیاد» و «اودیسه» هومر به نوعی روایتگر مقاومت و پایداری قهرمانان در برابر نیروهای متجاوز هستند. با گذشت زمان، این نوع ادبیات در دوره‌های مختلف تاریخی و در نقاط مختلف جهان به شکل‌های گوناگون بروز و ظهور یافته است. پس از جنگ‌های جهانی اول و دوم، ادبیات پایداری به‌ویژه در اروپا با شدت بیشتری مطرح شد. آثار نویسندگانی چون ارنست همینگوی، ویلیام فاکنر و رمان‌هایی چون «سرباز خوب شوایک» اثر یاروسلاو هاک، نمایانگر تجربیات و مشاهدات نویسندگان از جنگ و مقاومت مردمان در برابر تهاجم و ستمگری بودند. در این دوره، ادبیات پایداری

باستان است. با ظهور اسلام، معماری ایرانی دستخوش تحولات اساسی شد و با پذیرش عناصر اسلامی، سبکی تازه را بنیان گذاشت که به عنوان معماری ایرانی-اسلامی شناخته می‌شود. دوره‌های سلجوقی، ایلخانی، تیموری و صفوی شاهد شکوفایی معماری مذهبی و عمومی در ایران بودند. مساجد، مدارس و کاروانسراها با استفاده از عناصری چون گنبدها، مناره‌ها، ایوان‌ها، و کاشی‌کاری‌های هنری نمادهای بارز این سبک شدند. توجه به زیبایی‌شناسی، تناسب، و طراحی‌های پیچیده از ویژگی‌های برجسته این دوران بود (بلر، س. دیگر نویسندگان، ۱۹۹۵). یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های معماری ایرانی، توجه به اقلیم و سازگاری با محیط طبیعی است. استفاده از عناصری چون بادگیرها، حیاط‌های مرکزی، و آب‌نماها در مناطق گرم و خشک ایران، نشان از آگاهی عمیق معماران ایرانی نسبت به محیط زیست و نیاز به ایجاد فضایی آرامش‌بخش دارد (ستاری، سیدمحمد، ۱۳۹۰، ۹۹-۱۰۶). در حالی که معماری غربی عمدتاً تحت تأثیر تغییرات سیاسی، اجتماعی و تکنولوژیکی به سرعت دچار تحول شده است، معماری ایرانی-اسلامی همواره تلاشی برای حفظ تعادل میان هنر، فرهنگ و عملکرد داشته است.

پیشینه موزه

نخستین فرم‌های خام موزه در دنیا به‌نوعی موزه‌های جنگ و مرتبط با تسلیحات نظامی بوده‌اند که در کنار موزه‌های جواهرات، همواره کانون توجه صاحبان اشیاء بوده‌اند (دین، دی، ۲۰۱۳، ۹۷-۱۲۴). اما به‌طور کلی واژه موزه جنگ (و هم خانواده‌های آن) در آغاز نیمه دوم قرن بیستم و پس از جنگ جهانی دوم، وارد واژه‌شناسی موزه‌ها شد. تا این زمان هرچند در بسیاری از کشورها و خصوصاً اروپا، کلکسیون‌ها و موزه‌های متعددی (اغلب به صورت مجموعه‌های خصوصی) در حوزه‌های مختلف نظامی برپا گردیده بودند، اما هنوز تعریف مشخص و جداگانه‌ای برای این گروه از گنجینه‌ها، وجود نداشته است. تأثیر بسیار این جنگ فراگیر و هولناک، برای تمام جهان به‌ویژه کشورهای اروپایی باعث گردید تا مقوله جنگ، به عنوان بخش جدایی‌ناپذیری از تاریخ ملت‌ها جلوه‌گر شده و در نتیجه

آن، معنای موزه جنگ در شکل گسترده و عمومی آن زایل شده. در راستای شکل‌گیری موزه‌های مورد بحث، تأثیر بسزایی نهادهای علمی و سازمان‌های جهانی، در خصوص حفظ و نگهداری آثار موزه‌ای را نیز نباید فراموش کرد. به عبارت دیگر، جنگ جهانی دوم سبب ایجاد زمینه‌های فکری مساعد برای تشکیل و سازمان‌دهی نهادهای حفاظت از آثار و اشیاء فرهنگی و تاریخی گردید و در کنار آن، سازمان‌های نوظهور مذکور نیز نقش کلیدی در به رسمیت شناختن موزه‌های جنگ ایفا کردند (هوپر-گرین‌هیل، ای، ۱۹۹۲).

پیشینه موزه دفاع مقدس

پس از پایان جنگ تحمیلی، نیاز به حفظ و انتقال خاطرات و تجربیات این دوران به نسل‌های آینده به شدت احساس شد. در نتیجه، موزه‌های مختلفی در سراسر کشور تأسیس گردید که به نمایش ارزش‌های دینی، فرهنگی، تاریخی و اخلاقی مردم ایران در طول جنگ می‌پردازند. نخستین گام‌ها در جهت ایجاد این موزه‌ها به، زمانی که لزوم ثبت و نگهداری از آثار و اسناد مربوط به دفاع مقدس و انتقال آن به نسل‌های آینده به یکی از اولویت‌های فرهنگی کشور تبدیل شد بازمی‌گردد. این موزه‌ها با هدف تقویت احساس تعلق به تمدن اسلامی و هویت ملی ایرانی، شهدای جنگ و مقاومت را به عنوان نمادهای ملی و دینی معرفی می‌کنند و داستان‌ها و وقایع جنگ به گونه‌ای ارائه می‌شوند که همواره بر پیوند میان ملت و مذهب تأکید دارد (مظاهری تهرانی، محمدجواد، ۱۳۸۴). در این راستا، موزه‌هایی همچون باغ‌موزه دفاع مقدس تهران، موزه جنگ خرمشهر، و موزه جنگ آبادان تأسیس شدند.

بحث

موزه فضایی است که با نگاهی به تاریخ و گذشته یک ملت، با بهره‌گیری از ابزار هنر در جهت انتقال اتفاقات، حوادث و فراز و نشیب‌های آنها به نسل آینده می‌کوشد (کرین. اس. ای، ۲۰۰۰). این موضوع وقتی در جوار مفهوم دفاع مقدس قرار می‌گیرد، ترکیبی منحصر به فرد را ایجاد می‌کند که با مفهوم موزه‌های جنگ تفاوتی بنیادی دارد.

تفاوت موزه‌های دفاع مقدس و موزه‌های جنگ

به علت اینکه دفاع مقدس از نظر جوهره و ماهیت معرفت شناختی‌اش یک رخداد متفاوت در طول تاریخ است که جنبه احساسی و عرفانی آن بسیار قوی است. در نظر برخی، موزه‌های جنگ دیگر مللی همچون کره، چین و روسیه، نمونه و الگوی درستی برای موزه‌های ما نمی‌توانند باشند. اگرچه باید به این مسئله را در نظر داشته باشیم که مباحث و مفاهیم محتوایی و معرفتی دفاع مقدس، همه در حکم و جایگاه مظلوف هستند (مقدم‌فر، گل‌ناز و دیگران، ۱۳۸۸، ۲۹). موزه‌های دفاع مقدس، حکم یک ظرف را برای چنین مظلوف متعالی دارند. با بررسی و تحلیل موزه‌های جنگ، متوجه می‌شویم که پیام جنگ‌های آنها در آخر به مفاهیم ملی‌گرایی منتهی می‌شود، در نتیجه طبیعی است که ما به دنبال بهره‌گیری از فنون و تکنیک موزه‌های جنگ دنیا هستیم و نه الگوبرداری از محتوای آنها (همان). دامنه تأثیرگذاری معنویات و فرهنگ جبهه، با پیچیدن آوازه‌اش، در میان سایر جوامع مسلمانان گسترده‌تر گردیده و تأثیر غیر قابل انکاری در زندگی و باور و اعتقادات مذهبی مردم پایدار داشته است و بنا به فرموده مقام معظم رهبری "می‌بایست این فرهنگ با جدیت تمام، در سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور، لحاظ و تثبیت گردد و بر همین اساس باید با آفات و ضد ارزش‌های فرهنگ دفاع مقدس که همانا رفاه‌طلبی و راحت‌طلبی و دنیاخواهی است، مقابله کرد" (خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۸۰). بر این معنا، می‌توان رسالت موزه دفاع مقدس را فراتر از موزه جنگ برشمرد و آن را نشانگر قدرت و عظمت عقیده مردان جنگ‌جو، ایمان والا به اسلام، عشق و محافظت از میهن اسلامی در برابر تجاوز و غارت و ویرانگری دشمنان دانست. نحوه بیان در موزه دفاع مقدس، ارائه آثار عینی جنگ، اسناد، آمار و اطلاعات با اثرگذاری بر ذهن و القای حس و حال معنوی و تحریک عواطف ملی و اعتقادی مخاطبین با یک بیان هنری است که از شاخصه‌های اصلی آن هماهنگی، گزیده‌گویی و تکیه بر اثرگذاری دل‌ها است که با توجه به ایدئولوژی اسلامی، بیشتر از نمادها و نشانه‌هایی بهره‌گرفته که روح آثار مذهبی، یادگار شهدا و شعارهای دینی حس شود و با بهره‌گیری از مؤلفه‌های ادبیات پایداری

به عنوان پایه و اساس فرهنگ ایثار و شهادت و ایجاد روحیه و ذهنیت مبتنی بر اصول و آرمان‌ها و آموزه‌های اسلامی برگرفته از تعالیم فرهنگ سیاسی شیعه و فرهنگ عاشورایی، به صحنه آمدن انسان‌ها در میدان مبارزه علیه ظلم و ستم و جهاد علیه دشمنان و گذشتن از جان و مال خویش را معرفی، توجیه و توصیه می‌نماید (حسینی، ۱۳۹۳، ۳۰-۴۷). تمرکز بر این مؤلفه‌ها و شناساندن و باورپذیری و اجرایی کردن آن لازمه شکل‌گیری فرهنگ ایثار و شهادت در جامعه است. در بررسی نمونه‌های موردی خارجی موزه‌های جنگ، علاوه بر ارائه مستندات باقیمانده از جنگ جهانی دوم اعم از سلاح‌ها، لباس‌ها و حتی نامه‌های سربازان با استفاده از نماهایی مانند معماری بنای موزه، مجسمه‌ها، ستون‌ها، تابلوهای نقاشی، خیابان‌ها، اشکال و رنگ‌ها برای بیان و القای مفاهیم اندوه‌بار جنگ، ویرانی، فقدان و همچنین فداکاری، پایداری و مقاومت و پیروزی با هنرمندی بهره‌گرفته شده است (شایسته‌فر، مهدی، ۱۳۹۵) و در نمونه‌های داخلی علاوه بر تمام این موارد، استفاده از بناهای آسیب دیده در جنگ به همراه بهره‌گیری هنرمندان صدا، موزیک و استعاره‌های احساسی (گل لاله و سرخی خون شهید و ماکت عملیات‌های مختلف، شعر و متن‌های نوشتاری و حتی اعداد (عدد ۸ نمادی از ۸ سال دفاع مقدس) به روایت سیر تحول سال‌های پس از انقلاب تا پایان جنگ می‌پردازد و حقانیت ملت ایران در دفاع از ارزش‌ها را به بینندگان القا می‌نماید (خدامی، شهرزاد و دیگران، ۱۳۹۷، ۱۰۹). در موزه‌های دفاع مقدس، تمرکز بر تلفیق عناصر فرهنگی و دینی جمهوری اسلامی ایران است. این نگرش بر ارزش‌های دینی، فرهنگی، تاریخی و اخلاقی ایرانیان تأکید دارد. هدف اصلی این نگرش، تقویت احساس تعلق به تمدن اسلامی و هویت ملی ایرانی است. هدف موزه‌های دفاع مقدس، نمایش شجاعت، ایثار و مقاومت مردم ایران در طول جنگ تحمیلی است. در این نگرش، شهدای جنگ و مقاومت به عنوان نمادهای ملی و دینی معرفی می‌شوند و داستان‌ها و وقایع جنگ به شکلی ارائه می‌شوند که همواره بر پیوند میان ملت و مذهب تأکید دارد (مظاهری تهرانی، ۱۳۸۴). اما در موزه‌های جنگ، تأکید بیشتر بر روی تاریخ کشور است. در این نگرش، بر

با توجه به زمینه‌ها و اولویت‌های فرهنگی و اجتماعی خود، به شکل‌های متفاوتی ارزش‌ها و هویت‌های مدنظر خود را نمایش می‌دهند و تقویت می‌کنند. پرداختن به معماری مراکز فرهنگی با موضوع جنگ در کشورهای شرقی و غربی یک وجه اشتراک مهم دارد و آن هم هماهنگی معماری با نظام اجتماعی و فرهنگ است، برخی موزه‌های جنگ کشورهای غربی در بناهای قدیمی تأسیس شده‌اند و معماری موزه‌های جدید هم پیرو مد و سبک‌های رایج زمان احداث و متکی بر فرهنگ تنوع‌طلب آنهاست. معماری کشورهای شرقی همراه سایر هنرها، در خدمت جلوه دادن اغراق‌آمیز صلابت نظام حاکم، حقارت افراد و برتری و تسلط روح جمعی است (شایسته‌فر، مهدی، ۱۳۹۵). بناهای خشک، با ابعاد عظیم در خارج و داخل که در فرد احساس حقارت و رعب را در برابر این عظمت برمی‌انگیزد. استفاده از مقیاس‌ها و تناسبات غیر عادی، مجسمه‌های غول پیکر و... از ویژگی‌های معماری موزه‌های غربی است. از تفاوت‌های موزه‌های شرقی همچون کره شمالی با موزه‌های غربی، می‌توان به بهره‌گیری از فضای باز جهت نمایش تاریخ معاصر اشاره کرد (مک‌دانلد، شارون، ۲۰۱۱).

عناصر فرهنگی، تاریخی و ملی تأکید می‌شود و هدف اصلی آن تقویت احساس تعلق به کشور و ملت است. هدف اصلی موزه‌های جنگ، نمایش دفاع و مقاومت مردم به عنوان ارزش‌های ملی و تاریخی است. این نگرش بیشتر بر وقایع و جنگ‌های تاریخی کشور و نقش آنها در شکل‌دهی به هویت ملی تأکید دارد (کرین، اس. ای، ۲۰۰۰).

در نگرش موزه‌های دفاع مقدس، دین و مذهب در مرکز توجه قرار دارد و نمایش‌ها به گونه‌ای طراحی شده‌اند که پیوندهای مذهبی را تقویت کنند. اما در نگرش موزه‌های جنگ، تأکید بر عناصر تاریخی و فرهنگی کشور است و نقش مذهب کمتر است. در موزه‌های دفاع مقدس، نمادها و نشانه‌های ایثار و فداکاری برگرفته از اسلامی برجسته هستند.

اما در نگرش موزه‌های جنگ، نمادها و نشانه‌های ملی و تاریخی بیشتر به چشم می‌آیند. در نگرش ایرانی اسلامی، هدف، تقویت هویت دینی، فرهنگی، اجتماعی و نشان دادن پیوند میان ملت و خداوند است. اما در نگرش موزه‌های جنگ، هدف، تقویت هویت ملی، تاریخی و نشان دادن پیوند میان ملت و تاریخ است. هرکدام از این نگرش‌ها

جدول ۱. دسته‌بندی موزه‌ها؛ تنظیم شده توسط محقق بر اساس یافته‌های پژوهش.

نام	کانسپت	فرم
موزه دفاع مقدس کرمان	استفاده از فرم انتزاعی گل لاله	حجم گل لاله به فرم ایستا و یادگیر به عنوان گنبد در بالای حجم
موزه دفاع مقدس تهران	بهره‌گیری از اعداد ۸ و ۷ در طراحی	حجم به صورت خطی و کشیده شده در طول باغ
موزه دفاع مقدس خرمشهر	بهره‌گیری از بنای آسیب دیده و عناصر عینی جنگ به همان شکل در تضاد با قسمت‌های ساخته شده	فرم کلی به صورت ایستا و مستطیلی
نام	کانسپت	فرم
موزه جنگ یهود	نمایش ابعاد هولناک جنگ ستاره داوود	گوشه‌های تیز برای نمایش خشونت
موزه جنگ روسیه	نمایش اقتدار و پیروزی استفاده از نمادهای پیروزی (مجسمه نیکا، آله پیروزی)	حجم شعاعی در پارک پیروزی
موزه جنگ منچستر	نمایش ابعاد هولناک جنگ شکسته و خرد شدن ۳ حجم (خاک، آب و هوا) به عنوان عناصر اصلی کره زمین	قطاع‌هایی از کره زمین به صورت نامتعادل و شکسته شده

نتیجه‌گیری

احداث موزه‌های دفاع مقدس، با توجه به سند چشم‌انداز بیست ساله (خامنه‌ای، سیدعلی، ۱۳۸۲)، می‌تواند به عنوان یکی از ابزارهای مهم در جهت تحقق اهداف آن عمل کند. سند چشم‌انداز بیست ساله ایران، که در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی تدوین شده، به عنوان یک نقشه راه استراتژیک برای توسعه کشور در زمینه‌های مختلف علمی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی مطرح است. این سند بر توسعه فرهنگی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی، ملی، انقلابی و اصول اخلاقی تأکید دارد. این ارزش‌ها شامل مفاهیمی مانند ایثار، مقاومت و وحدت ملی هستند که در دوره دفاع مقدس به شکل بارزی نمایان شدند و موزه‌های دفاع مقدس به عنوان مکان‌هایی برای حفظ و انتقال این ارزش‌ها به نسل‌های آینده، می‌توانند در تحقق اهداف این سند نقش مهمی داشته باشند. این موزه‌ها می‌توانند به عنوان پلی بین گذشته و آینده عمل کرده و نسل جوان را با روحیه‌ای مقاوم و با افتخار به گذشته، برای ساختن آینده‌ای بهتر آماده کنند. با توجه به اینکه تا سال ۱۴۰۴ برنامه‌ریزی شده است تا تعداد موزه‌های دفاع مقدس در کشور به ۳۷ موزه برسد، این امر نشان‌دهنده توجه و سرمایه‌گذاری در این زمینه است. این موزه‌ها می‌توانند به عنوان مراکزی برای آموزش و پژوهش عمل کرده و به نسل جوان کمک کنند تا با میراث فرهنگی و تاریخی خود بیشتر آشنا شوند و از آن الهام بگیرند. پرداختن به مفاهیم دفاع مقدس و احداث موزه‌های مرتبط با آن، نه تنها به تقویت هویت ملی و انتقال ارزش‌های انقلابی کمک می‌کند، بلکه در راستای تحقق اهداف توسعه‌ای و فرهنگی سند چشم‌انداز بیست ساله ایران نیز مؤثر است. این اقدامات می‌توانند به ایجاد جامعه‌ای توسعه‌یافته، متکی بر ارزش‌های اسلامی، ملی، اصول اخلاقی و الهام‌بخش در جهان اسلام کمک کنند. در بخش‌هایی از بیانیه گام دوم انقلاب (خامنه‌ای، سیدعلی، ۱۳۹۷) به موضوعاتی مانند مقاومت در برابر فشارها و تحریم‌ها، حفظ عزت ملی و استقلال، و تأکید بر اصول انقلابی و ملی اشاره شده است. این مفاهیم می‌توانند به طور غیرمستقیم به اهمیت دفاع مقدس و نقش موزه‌های مرتبط با آن در حفظ و انتقال این ارزش‌ها

به نسل‌های آینده اشاره داشته باشند.

بیانیه گام دوم انقلاب، که به مناسبت چهلمین سالگرد انقلاب اسلامی توسط رهبر ایران صادر شد، یک سند راهبردی برای نیم قرن دوم انقلاب اسلامی مطرح است و بر تداوم ارزش‌های انقلابی و اسلامی تأکید دارد. همچنین به عنوان منشوری برای آینده ایران و به‌ویژه جوانان تلقی می‌شود. این بیانیه به دستاوردهای چهار دهه گذشته می‌پردازد و برای ادامه راه انقلاب، توصیه‌هایی اساسی ارائه می‌دهد و به دنبال تحقق پیشرفت‌های بیشتر در عرصه‌های مختلف از جمله علمی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی است و بر اهمیت توجه به ارزش‌های انقلابی و اسلامی تأکید دارد. این بیانیه با تأکید بر ادامه مسیر انقلاب با رویکردی جهادی و انقلابی، می‌تواند به عنوان یک پشتوانه فکری برای توسعه و تقویت موزه‌های دفاع مقدس و ترویج فرهنگ و ارزش‌های دوره دفاع مقدس در جامعه مطرح باشد. موزه‌های دفاع مقدس به عنوان بستری برای تحقق جهاد تبیین و مقابله با توطئه‌ها و فتنه‌های دشمنان عمل می‌کنند و نسل آینده را از فتنه‌های دشمن بیمه می‌کنند. این موزه‌ها به عنوان مراکزی برای حفظ و انتقال تجربیات و دستاوردهای دوره دفاع مقدس به نسل‌های آینده، اهمیت ویژه‌ای دارند، با این حال، گزارش‌هایی وجود دارد که بر کم‌توجهی و غفلت در زمینه توسعه و بهره‌برداری از این موزه‌ها اشاره می‌کنند، مواردی مانند کمبود اطلاعات در میان نسل جدید درباره دوره دفاع مقدس و حقایق و وقایع آن دوران، کاستی‌ها در جلب مخاطب و ارتباط با آنها و یا عدم دسترسی آسان به برخی موزه‌ها و عدم ارتباط مناسب با دیگر فضاهای شهری. این مسائل می‌توانند بر تأثیرگذاری موزه‌های دفاع مقدس در انتقال ارزش‌های دفاع مقدس به نسل‌های جدید تأثیر منفی بگذارند. بنابراین، برای تحقق اهداف بیانیه گام دوم انقلاب، لازم است که به این موضوعات توجه ویژه‌ای شود و راهکارهایی برای بهبود وضعیت موزه‌ها و افزایش تعامل و جذب مخاطب اتخاذ گردد تا از یک سو، موزه‌های دفاع مقدس با توجه به نیازهای فرهنگی و تاریخی جامعه، به‌روز و مجهز به فناوری‌های جدیدی مانند استفاده از هوش مصنوعی و واقعیت مجازی برای ارائه تجربه‌ای جذاب و آموزنده باشند و از سوی دیگر، پروژه‌های جدید با برنامه‌ریزی

ارتقاء کیفیت زندگی شهری، و توسعه فرهنگی و هنری توجه شده است.

۳. **نتایج و دستاوردهای موردانتظار:** این بخش نتایج و پیامدهای مثبت حاصل از اجرای این معیارها را نشان می‌دهد. این نتایج شامل ارتقای سطح دانش و فناوری، ایجاد سیستم‌های هوشمند و بهره‌وری از منابع، و ایجاد فرصت‌های جدید برای نمایش و بازنمایی تاریخ و ارزش‌های فرهنگی ایران است.

«نمودار ۱» به‌خوبی نشان‌دهنده همبستگی میان شاخصه‌های طراحی موزه دفاع مقدس و اهداف کلان ملی است. معیارهایی که تأکید می‌کنند این موزه‌ها نباید صرفاً به به‌نمایش گذاشتن اشیاء و آثار جنگی محدود شوند، بلکه باید با رویکردی جامع‌تر، به توسعه فرهنگی، اجتماعی و حتی زیست‌محیطی جامعه کمک کند.

«نمودار ۱»، به عنوان یک نقشه راه کلی، اهداف و معیارهای اساسی موزه‌های دفاع مقدس را مشخص می‌کند، اما در «جدول ۲»، هر یک از این معیارها را به شاخص‌های ارزیابی و همچنین شرح مختصری از هر یک، تقسیم کردیم. این جدول، نقش یک چارچوب عملی برای موزه‌های دفاع مقدس را ایفا می‌کند و چگونگی به کارگرفتن معیارهای «نمودار ۱» را نشان می‌دهد. برای مثال: نشان دادن ارزش‌های دفاع مقدس در نمودار اول، به عنوان یکی از

دقیق و هماهنگی بین نهادهای مرتبط به سرانجام برسند. توجه به احداث موزه‌های دفاع مقدس جدید و بهره‌برداری مناسب از آنها، می‌تواند به تقویت هویت ملی و انتقال ارزش‌های دفاع مقدس به نسل‌های آینده کمک کند تا با روحیه‌ای مقاوم و با افتخار به گذشته، در مسیر توسعه و پیشرفت کشور در راستای تحقق اهداف بیانیه گام دوم انقلاب، گام‌های مؤثرتری بردارد.

با بررسی مفاهیم ادبیات پایداری، بیانیه گام دوم انقلاب و سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴، می‌توان معیارها و شاخص‌هایی را برای طراحی موزه‌های دفاع مقدس به عنوان تجلی هنر معماری و ادبیات پایداری، تدوین کرد. این معیارها که در «نمودار ۱» آمده‌اند، به صورت کلی از سه دسته‌بندی اصلی شکل گرفته‌اند:

۱. **اهداف و ارزش‌های کلان:** این بخش از نمودار به حفاظت و تقویت هویت ایرانی-اسلامی، نشان دادن ارزش‌های دفاع مقدس، و توسعه پایدار و محیط زیست اشاره دارد. این اهداف به دنبال ایجاد بستری مناسب برای نمایش و ترویج ارزش‌های فرهنگی و ملی ایران هستند.

۲. **اصول و رویکردهای طراحی:** اصول طراحی در این نمودار شامل توسعه و به‌کارگیری نوآوری در طراحی، ترویج عدالت اجتماعی، و تقویت حس همبستگی و انسجام ملی می‌باشد. همچنین به موضوعاتی همچون حفظ تاریخ،

جدول ۲. تنظیم شده توسط محقق بر اساس یافته‌های پژوهش.

معیار	شاخص‌های ارزیابی	وضعیت (بله/خیر)	توضیحات
حفظ و تقویت هویت ایرانی-اسلامی	۱. آلمان‌ها و نمادها ۲. ارزش‌های فرهنگی و تاریخی		استفاده از الگوهای معماری اسلامی-ایرانی مانند گنبد، مناره‌ها، و کاشی‌کاری‌های سنتی. طراحی بر مبنای تاریخ و فرهنگ غنی ایران و اسلام.
نشان دادن ارزش‌های دفاع مقدس	۱. ایثار و فداکاری ۲. روحیه پایداری		ایجاد بخش‌هایی که داستان‌های ایثار و شجاعت رزمندگان را به نمایش می‌گذارد. استفاده از نمادها و آثار هنری که نشان‌دهنده مقاومت و پایداری ملت ایران در دوران جنگ هستند.
توسعه پایدار و محیط زیست	۱. طراحی سبز ۲. انرژی‌های تجدیدپذیر		استفاده از مواد و مصالح پایدار، سیستم‌های بازچرخش آب و انرژی‌های تجدیدپذیر. نصب پنل‌های خورشیدی و سیستم‌های گرمایش و سرمایش سازگار با محیط زیست.
ترویج و آموزش	۱. فضاهای آموزشی ۲. بخش‌های تعاملی		ایجاد سالن‌های کنفرانس، کلاس‌های آموزشی، و کارگاه‌های آموزشی برای بازدیدکنندگان. طراحی نمایشگاه‌های تعاملی که بازدیدکنندگان می‌توانند با آنها به طور مستقیم ارتباط برقرار کنند و یاد بگیرند.
عدالت اجتماعی	۱. فضاهای عمومی ۲. امکانات برای معلولین		طراحی فضاهای باز و پارک‌های عمومی در اطراف موزه برای استفاده عموم. ایجاد مسیرها و امکانات مناسب برای دسترسی آسان معلولان به تمامی بخش‌های موزه.
تقویت همبستگی و انسجام ملی	۱. فضاهای تجمعات اجتماعی ۲. وحدت و همبستگی ملی		طراحی آملی‌تاترها و سالن‌های اجتماعات برای برگزاری مراسم و گردهمایی‌ها. نمایش آثار و نمادهایی که بر اهمیت وحدت و همبستگی ملی تأکید دارند.
نوآوری و خلاقیت در طراحی	۱. تکنولوژی‌های نوین ۲. روش‌های خلاقانه		استفاده از فناوری‌های مدرن مانند واقعیت افزوده و واقعیت مجازی برای ایجاد تجربه‌های بازدیدکننده به فراد. طراحی فضاهای خلاقانه که بازدیدکنندگان را به تفکر و تعامل وادار می‌کند.
حفظ و نمایش تاریخ	۱. مستندات و آثار تاریخی ۲. روایت‌های دقیق		نمایش اسناد، عکس‌ها، و اشیای تاریخی مرتبط با دوران دفاع مقدس. ایجاد بخش‌هایی که داستان‌های واقعی و مستند از جنگ را به تصویر می‌کشند.
ارتقای کیفیت زندگی و فضاهای شهری	۱. فضاهای سبز ۲. فضاهای داخلی و خارجی		ایجاد باغ‌ها و فضاهای سبز در محیط موزه برای ارتقای کیفیت زندگی شهری. بهبود کیفیت طراحی داخلی و خارجی موزه برای ایجاد محیطی دلپذیر و جذاب.
توسعه فرهنگی و معنوی	۱. فضاهای مذهبی ۲. ارزش‌های دینی و معنوی		طراحی نمازخانه‌ها و فضاهای معنوی برای بازدیدکنندگان. نمایش نمادها و آثار هنری که ارزش‌های دینی و معنوی را به تصویر می‌کشند.
ارتقای سطح دانش و فناوری	۱. تکنولوژی پیشرفته ۲. سیستم‌های هوشمند		بهره‌گیری از جدیدترین فناوری‌ها در طراحی و ساخت موزه. استفاده از سیستم‌های هوشمند برای مدیریت بهینه انرژی و منابع.



نمودار ۱. تنظیم شده توسط محقق بر اساس یافته‌های پژوهش

سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران ۱۴۰۴ پرداختیم. در این پژوهش، باغ موزه دفاع مقدس تهران، موزه دفاع مقدس کرمان و موزه دفاع مقدس خرمشهر به عنوان نمونه‌های موردی موزه‌های دفاع مقدس و همچنین موزه جنگ روسیه، موزه جنگ یهود و موزه جنگ منچستر به عنوان نمونه‌های موردی موزه‌های جنگ بین‌المللی مورد ارزیابی قرار گرفتند. مقایسه موزه‌های داخلی و خارجی، نقاط قوت و ضعف هر

معیارها آمده اما در این خصوص در جدول دوم به شاخص‌هایی مانند «ایجاد بخشی در موزه برای نمایش داستان‌های ایثار و شجاعت» و «استفاده از نمادها و آثار هنری که مقاومت و پایداری را نشان دهند» تقسیم شده است.

در «جدول ۳»، به ارزیابی میزان موفقیت موزه‌های دفاع مقدس و موزه‌های جنگ بین‌المللی، در بازنمایی مفاهیم ادبیات پایداری و معیارهای برگرفته از بیانیه گام دوم انقلاب و

یک را در تطبیق با شاخص‌های ادبیات پایداری و ارزش‌های فرهنگی و تاریخی، برجسته می‌سازد. برای تبیین این جدول می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. حفظ و تقویت هویت ملی

- **موزه‌های دفاع مقدس:** هر سه موزه مورد بررسی (خرمشهر، تهران، کرمان) در حفظ و تقویت هویت ایرانی-اسلامی موفق بوده‌اند و این شاخص به‌خوبی در طراحی آنها نمود پیدا کرده است. این به معنای استفاده از المان‌ها و نمادهای فرهنگی و تاریخی ایرانی-اسلامی در معماری و محتوای نمایشگاهی است.

- **موزه‌های جنگ بین‌المللی:** موزه‌های جنگ متفقین، روسیه و یهود به‌خوبی هویت ملی خود را حفظ و تقویت کرده‌اند، اگرچه این هویت‌ها بیشتر به ملیت خودشان مربوط می‌شود و نه به ارزش‌های اسلامی.

۲. نمایش ارزش‌های دفاعی

- **موزه‌های دفاع مقدس:** در این زمینه، موزه‌های تهران، کرمان و خرمشهر به‌خوبی عمل کرده‌اند و ارزش‌های دفاع مقدس را به صورت برجسته به نمایش گذاشته‌اند.

- **موزه‌های جنگ بین‌المللی:** موزه‌های روسیه، یهود و منچستر، به‌خوبی ارزش‌های دفاعی را نشان می‌دهند.

۳. توسعه پایدار و محیط زیست

- **موزه‌های دفاع مقدس:** هر سه مورد در این شاخص، ضعف دارند و هنوز جای کار و تلاش بیشتر هست.

- **موزه‌های جنگ بین‌المللی:** موزه هر سه مورد در این شاخص، ضعف دارند.

۴. ترویج و آموزش

- **موزه‌های دفاع مقدس:** هر سه موزه به‌خوبی توانسته‌اند شاخص‌های ترویج و آموزش را اجرا کنند، که نشان‌دهنده استفاده از فضاها، کلاس‌های آموزشی و نمایشگاه‌های تعاملی در طراحی آنها است.

- **موزه‌های جنگ بین‌المللی:** هر سه موزه به‌خوبی این شاخص را پوشش داده‌اند.

۵. عدالت اجتماعی

- **موزه‌های دفاع مقدس:** فقط باغ‌موزه تهران در این شاخص موفق عمل کرده است، در حالی که دو موزه دیگر، توانسته‌اند دسترسی مناسب برای معلولین و عموم مردم فراهم کنند.

- **موزه‌های جنگ بین‌المللی:** هر سه موزه این شاخص را رعایت کرده‌اند.

۶. تقویت همبستگی و انسجام ملی

- **موزه‌های دفاع مقدس:** تمام موزه‌ها این شاخص را رعایت کرده‌اند، که نشان‌دهنده تمرکز بر انسجام و همبستگی ملی است.

- **موزه‌های جنگ بین‌المللی:** هر سه موزه این شاخص را به‌خوبی پیاده‌سازی کرده‌اند.

۷. نوآوری و خلاقیت

- **موزه‌های دفاع مقدس:** در این شاخص، هر سه موزه‌های تهران، کرمان و خرمشهر موفق به ارائه نوآوری و خلاقیت شده‌اند.

- **موزه‌های جنگ بین‌المللی:** موزه متفقین، یهود و منچستر در این زمینه موفق بوده‌اند.

۸. حفظ و نمایش تاریخ

- **موزه‌های دفاع مقدس:** موزه‌های تهران، کرمان و خرمشهر به‌خوبی توانسته‌اند تاریخ را نمایش دهند.

- **موزه‌های جنگ بین‌المللی:** هر سه موزه توانسته‌اند به‌خوبی تاریخ خود را به نمایش بگذارند.

۹. ارتقای کیفیت زندگی و فضاهای شهری

- **موزه‌های دفاع مقدس:** باغ‌موزه تهران در این شاخص موفق عمل کرده است، در حالی که دو موزه دیگر در این شاخص ضعف دارند.

- **موزه‌های جنگ بین‌المللی:** هر سه موزه در این شاخص ضعف‌هایی دارند.

۱۰. توسعه فرهنگی و معنوی

- **موزه‌های دفاع مقدس:** موزه‌های تهران، کرمان و خرمشهر این شاخص را به‌خوبی رعایت کرده‌اند.

جدول ۳. تنظیم شده توسط محقق بر اساس یافته‌های پژوهش.

موزه های دفاع مقدس			
موزه دفاع مقدس خرمشهر	موزه دفاع مقدس تهران	موزه دفاع مقدس کرمان	شاخص های ارزیابی
✓	✓	✓	حفظ و تقویت هویت ایرانی-اسلامی
✓	✓	✓	نشان دادن ارزش های دفاع مقدس
✗	✗	✗	توسعه پایدار و محیط زیست
✓	✓	✓	ترویج و آموزش
✗	✓	✗	عدالت اجتماعی
✓	✓	✓	تقویت همبستگی و انسجام ملی
✓	✓	✓	نوآوری و خلاقیت
✓	✓	✓	حفظ و نمایش تاریخ
✗	✓	✗	ارتقای کیفیت زندگی و فضاهای شهری
✓	✓	✓	توسعه فرهنگی و معنوی
✗	✓	✗	ارتقای سطح دانش و فناوری
موزه های جنگ			
موزه جنگ متچستر	موزه جنگ روسیه	موزه جنگ یهود	شاخص های ارزیابی
✓	✓	✓	حفظ و تقویت هویت ملی
✓	✓	✓	نشان دادن ارزش های دفاعی
✗	✗	✗	توسعه پایدار و محیط زیست
✓	✓	✓	ترویج و آموزش
✓	✓	✓	عدالت اجتماعی
✓	✓	✓	تقویت همبستگی و انسجام ملی
✓	✓	✓	نوآوری و خلاقیت
✓	✓	✓	حفظ و نمایش تاریخ
✗	✗	✗	ارتقای کیفیت زندگی و فضاهای شهری
✓	✓	✓	توسعه فرهنگی و معنوی
✓	✓	✓	ارتقای سطح دانش و فناوری

- موزه‌های جنگ بین‌المللی: هر سه، تلاش‌های خوبی در این جهت داشته‌اند.

- موزه‌های جنگ بین‌المللی: هر سه موزه در این شاخص اقداماتی خوبی انجام داده‌اند.

۱۱. ارتقای سطح دانش و فناوری:

- موزه‌های دفاع مقدس: موزه دفاع مقدس تهران در این

پی‌نوشت

1. Monumentalism

منابع

- اوانز، جی. (۲۰۱۰)، موزه‌های نظامی کانادا: یک میراث افتخارآمیز، *تاریخ نظامی کانادا*، ۱۹ (۲)، ۵-۱۲.
- بلر، س.، بلوم، ج. (۱۹۹۵)، *هنر و معماری اسلام*، ترجمه یعقوب آژند، انتشارات دانشگاه ییل.
- بورکه‌هارت، تیتوس (۱۹۸۳)، ارزش‌های ابدی در هنر اسلامی، *هنر مقدس در شرق و غرب*، ترجمه مسعود رجب‌نیا، ۳۲.
- تقوایی، سید حسین (۱۳۹۱)، از سبک تا هویت در معماری، پردیس هنرهای زیبا، تهران، دانشگاه تهران.
- جلالوند، بهزاد (۱۳۹۴)، موزه هنرهای معاصر با رویکرد معماری مدرن، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بجنورد.
- حسینی، سید مهدی (۱۳۸۷)، ادبیات مقاومت، تهران، انتشارات ساقی.
- حسینی، محمدحسن (۱۳۹۳)، موزه‌های دفاع مقدس: ابزارهای انتقال فرهنگ ایثار و شهادت، *مجله دفاع مقدس*، ۱۲، ۳۰-۴۷.
- حسین‌زاده، رقیه: ناهیدی‌آذر، فریدون (۱۳۹۴)، *بررسی ایجاد موزه جنگ مراغه با هدف احیاء فرهنگ دفاع مقدس*.
- خدای، شهرزاد، کیانی هاشمی، رش (۱۳۹۷)، *منظر مشارکتی اثر حضور مردم در دو باغ موزه تهران و خرمشهر*، منظر، ۳۴، ۱۰۹.
- خدایار، دادخدا (۱۳۹۳)، تأثیر اعمال صالح در زندگی معنوی از دیدگاه قرآن، *فصلنامه خلاق پزشکی*، شماره ۲۷.
- خانی‌زاد، شهریار (۱۳۹۲)، *طراحی موزه در ایران و جهان*، تهران: هنر معماری قرن.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۰)، *عطر شهادت*، انتشارات شاهد، چاپ دوم.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۲)، *سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴*، www.khamenei.ir.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۷)، *بیانیه گام دوم انقلاب*، www.khamenei.ir.
- دین، دی. (۲۰۱۳)، موزه‌ها به عنوان مکان‌هایی برای خاطرات جنگ، *تاریخ و حافظه*، ۲۵ (۲)، ۹۷-۱۲۴.
- ستاری، سید محمد (۱۳۹۰)، نقش معماری سنتی در توسعه پایدار ایران، *نشریه معماری آسیایی و مهندسی ساختمان*، ۱۰، ۹۹-۱۰۶.
- شورای بین‌المللی موزه‌ها (ICOM) ایران (۲۰۱۹)، *موزه‌ها در ایران: یک راهنمای جامع*، تهران: ICOM ایران.
- شایسته‌فر، مهدی (۱۳۹۵)، *معماری موزه‌های جنگ: تحلیل تطبیقی*، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی.
- فرانیتون، ک. (۲۰۰۷)، *تاریخ انتقادی معماری مدرن*، تامز و هادسون.
- فری، ای. (۲۰۱۳)، موزه‌ها، تاریخ، و تجربه نزدیک جنگ در فرانسه، *تاریخ و حافظه*، ۲۵ (۱)، ۱۳۱-۱۶۵.
- کاستوف، س. (۱۹۹۵)، *تاریخ معماری: فضا و آیین‌ها*، انتشارات دانشگاه آکسفورد.
- کرین، اس. ای. (۲۰۰۰)، *موزه‌ها و حافظه*، انتشارات دانشگاه استنفورد.
- لی، اس. اچ. (۲۰۱۷)، *یادبودها و موزه‌های جنگ در کره شمالی*، *مجله کره‌ای تحلیل دفاعی*، ۲۹ (۱)، ۹۵-۱۱۵.
- مایکل، فلیپ (۲۰۰۵)، *ادبیات جنگ و صلح*، ترجمه بهروز آل‌خمیس، تهران، نشر نی.
- مک‌دانلد، شارون (۲۰۱۱)، *یک راهنما برای مطالعات موزه*، وایلی-بلک‌ول.
- مرکز میراث جهانی یونسکو (۱۹۹۶)، *آمار فهرست میراث جهانی*.
- مقدم‌فر، گل‌ناز، نعمتی، یعقوب (۱۳۸۸)، موزه‌های نظامی و ضرورت حفظ آن، *نگین ایران*، ۲۹.
- مظاهری‌تهرانی، محمدجواد (۱۳۸۴)، *موزه‌های جنگ و دفاع مقدس در ایران*، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و هنر.
- هوپر-گرین‌هیل، ای. (۱۹۹۲)، *موزه‌ها و شکل‌دهی دانش*، راتلج، ترجمه محمدرضا فرهادی‌پور.
- یادبودها در آلمان امروز (۲۰۰۶)، *مجله بین‌المللی مطالعات میراث*، ۱۲ (۴)، ۳۰۲-۳۲۰.
- Blair, S., & Bloom, J. [1995]. *The Art and Architecture of Islam 1250-1800*. Yale University Press.
- Borquehart, Titus. [1983]. "Eternal Values in Islamic Art" from the book "Sacred Art in East and West," p. 32.
- Crane, S. A. [2000]. *Museums and Memory*. Stanford University Press.
- Deen, D. [2013]. Museums as Places for War Memories. *History and Memory*, 25 (2), 97-124.
- Evans, J. [2010]. Military Museums of Canada: A Proud Heritage. *Canadian Military History*, 19 (2), 5-12.
- Frampton, K. [2007]. *A Critical History of Modern Architecture*. Thames & Hudson.

- Frey, E. [2013]. Museums, History, and the Near Experience of War in France. *History & Memory*, 25 (1), 131-165.
- Hooper-Greenhill, E. [1992]. *Museums and the Shaping of Knowledge*. Routledge.
- Hosseini, Mohammad Hasan, 1393 [2014], *Museums of Sacred Defense: Tools for Transmitting the Culture of Martyrdom and Sacrifice*, *Sacred Defense Journal*, 12, 30-47.
- Hosseini, Seyed Mehdi, 1387 [2008], *Literature of Resistance*, Tehran, Saqi Publication.
- Hossein Zadeh, Roghayeh, Nahidi Azar, Fereydoun, 1394 [2015], *A Study on Establishing a War Museum in Maragheh with the Aim of Reviving the Culture of Sacred Defense*.
- International Council of Museums (ICOM) Iran. [2019]. *Museums in Iran: A Comprehensive Guide*. Tehran: ICOM Iran.
- Jalalvand, Behzad, 1394 [2015], *Museum of Contemporary Art with a Modern Architecture Approach*, Master's Thesis, Islamic Azad University, Bojnourd Branch.
- Khamenei, Seyed Ali, 1380 [2001], *The Scent of Martyrdom*, Shahid Publication, Second Edition.
- Khamenei, Seyed Ali, 1382 [2003], *The Vision of the Islamic Republic of Iran in the Horizon of 1404*, www.khamenei.ir.
- Khamenei, Seyed Ali, 1397 [2018], *The Second Step of the Revolution Statement*, www.khamenei.ir.
- Khani Zadeh, Shahriar, 1392 [2013], *Museum Design in Iran and the World*, Tehran: Honar-e Memari Gharb.
- Khodayar, Dadkhoda, 1393 [2014], *The Effect of Righteous Deeds on Spiritual Life from the Perspective of the Quran*, *Medical Ethics Quarterly*, Issue 27.
- Khoddami, Shahrzad, Kiani Hashemi, Rosha, 1397 [2018], "Participatory Landscape: The Effect of Public Presence in Two Garden Museums of Tehran and Khorramshahr," *Manzar*, Issue 34, p. 109.
- Kostof, S. [1995]. *A History of Architecture: Settings and Rituals*. Oxford University Press.
- Lee, S. H. [2017]. *War Memorials and Museums in North Korea*. *Korean Journal of Defense Analysis*, 29 (1), 95-115.
- Macdonald, Sharon. [2011]. "A Companion to Museum Studies." Wiley-Blackwell.
- Memorials in Present-Day Germany. [2006] *International Journal of Heritage Studies*, 12 (4), 302-320.
- Michael, Philip, 2005, *War and Peace Literature*, Translated by Behrouz Al-Khamis, Tehran, Nashr-e Ney.
- Mozaffari Tehrani, Mohammad Javad, 1384 [2005], *War and Sacred Defense Museums in Iran*, Research Institute of Culture and Arts Publication.
- Moghadamfar, Golnaz, Nemati, Yaghoob, 1388 [2009], *Military Museums and the Necessity of Preserving Them*, *Negine Iran*, 29.
- Saeedi Far, Mehdi, 1395 [2016], *Architecture of War Museums: A Comparative Analysis*, Tehran, Jihad Daneshgahi Publication.
- Sattari, Seyed Mohammad. (2011). *The Role of Traditional Architecture in Sustainable Development in Iran*. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 10 (1), 99-106.
- Shojaei, Seyed Hossein, 1391 [2012], *From Style to Identity in Architecture*, Faculty of Fine Arts, Tehran, University of Tehran.
- UNESCO World Heritage Centre. [1996]. *World Heritage List Statistics*.

